
AFWIJKENDE BLOEIWIJZEN BIJ ORCHIDEEËN IN DRENTHE

Hans DEKKER

Summary

In this article the find in the Dutch province of Drenthe of some orchids with aberrant flowers or inflorescences are described, viz. of:

1. a specimen of *Dactylorhiza maculata* with a forked inflorescence,
2. two specimens of an albino *D. maculata* (with pearl-white or light-yellow pollinia in stead of violet ones as is normal in *D. maculata* var. *candidissima*),
3. some specimens of *D. praetermissa* with flowers with a very small, deep three-lobed lip.

Zusammenfassung

In diesem Artikel werden die Funde einiger Orchideen mit abweichenden Blüten oder Blütenständen in der niederländischen Provinz Drenthe beschrieben:

1. eine *Dactylorhiza maculata* mit verzweigtem Blütenstand,
2. zwei Exemplare einer albinotischen *D. maculata*, die statt violetter Pollinien - wie bei *D. maculata* var. *candidissima* üblich ist - perlweiße bis hellgelbe Pollinien hatten,
3. einige Exemplare einer *D. praetermissa*, deren Blüten eine kleine, stark dreilappige Lippe hatten.

Inleiding

Tijdens veldwerk komen we af en toe planten met afwijkende bloeiwijzen tegen. Soms zijn dit planten die door weersomstandigheden zijn misvormd. Met name droogte en vorst zijn verantwoordelijk voor sommige vreemde bloeiwijzen, die uiteraard niet genetisch zijn vastgelegd. Anders ligt dit bij afwijkende kleuren, en lipvormen en andere merkwaardige verschijnselen die af en toe gevonden worden. Met name kleurvariaties zijn soms zeer fraai. Bij zulke planten is de kleurstofsynthese uitgevallen of verstoord (Buttler 1986). Soms zijn de planten in hun geheel afwijkend van kleur. Dit komt b.v. voor bij *Epipactis*-soorten. *E. hel-leborine* is soms in zijn geheel geel gekleurd. Het bladgroen of chlorofyl is dan verminderd aanwezig. *E. purpurata* kent een vorm waarbij de gehele plant roze is gekleurd. In andere gevallen worden soms planten gevonden met meer lippen

per bloem of met zes sepalen i.p.v. drie. Volgens Buttler (1986) komen deze structuurvariëaties tot stand doordat tijdens de ontwikkeling storingen optreden. Sommige planten of zelfs populaties met misvormde of anders gekleurde bloemen kunnen jaar in jaar uit weer tot bloei komen en zich zelfs uitbreiden. Drie afwijkende bloevormen uit Drenthe wil ik hier nader voorstellen.

Een tweekoppige *Dactylorhiza maculata*

Tijdens veldwerk in het Drenthse A-gebied in juni 1989 werd in een populatie *Dactylorhiza maculata* een plant gevonden met een dubbele bloeiwijze. In de bovenste helft vertakte de stengel zich. Beide stengeldelen droegen volkomen normale bloeiwijzen, zij het dat zij vergeleken bij de overige planten wat kort waren. In de rest van de populatie werden geen afwijkende bloeiwijzen gevonden. Het terrein bestaat uit in bos gelegen zeer vochtig grasland, dat onder invloed staat van matig mineraalrijke kwel. De vegetatie bestaat uit Veldrusschraalland (*Juncetum acutiflori*) met fragmentair ontwikkeld blauwgrasland (*Cirsio-Molinietum*). Lokaal komt in het terrein het Kleine zeggen-verbond (*Caricetum curto-echinatae*) voor. De tweekoppige *D. maculata* werd gevonden in een vrij sterk beschaduwde deel van het terrein dat tot het blauwgrasland moet worden gerekend.

Tweekoppige *Dactylorhiza maculata*

In 1990 werd de plant niet meer terug gevonden. Uit de literatuur zijn mij geen gegevens bekend over het voorkomen van dergelijke planten. Het is mogelijk dat anderen in het veld ook wel eens dergelijke planten hebben gezien. Het zou interessant zijn eventuele vondstgegevens eens op een rijtje te zetten.

Dactylorhiza maculata var. *candidissima*

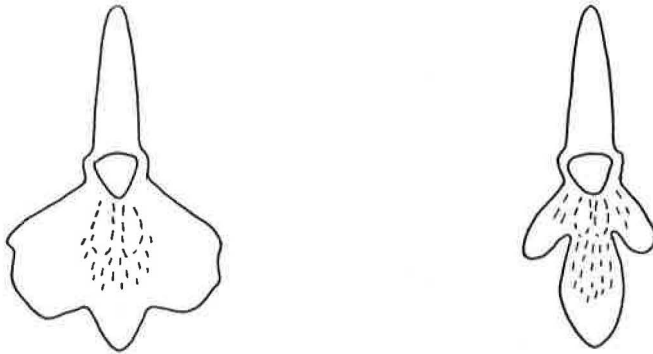
In een onder invloed van vrij mineraalrijke kwel ontwikkeld trilveen in een oude gegraven laagte bij Assen vond ik in 1988 een exemplaar van de variëteit

candidissima van *Dactylorhiza maculata*. De variëteit onderscheidt zich van de gewone vorm door de helderwitte lip, zonder enige vorm van tekening en de roomwitte tot lichtgele polliniën. In veel populaties van *D. maculata* s.l. kan men soms vrijwel witte exemplaren aantreffen, maar dan zijn de polliniën toch altijd paars en is er een vage tekening van lijntjes of puntjes. De plant werd vergezeld van vier exemplaren van de normale vorm. Het terrein was zeer nat en de begroeiing bestond uit diverse soorten *Sphagnum* met daarnaast veel *Narthecium ossifragum*, *Juncus acutiflorus* en *Viola palustris*. Het terreintje was vroeger veel groter, maar was helaas vrijwel dichtgegroeid. Daarom werden door mij pogingen ondernomen om via vrijwilligers de opslag te laten verwijderen. Helaas is in het kader van een herstelplan voor het landschap ter plaatse ten gunste van amfibieën en reptielen de laagte op een onbewaakt ogenblik vrijwel geheel door middel van een verplaatsbare kraan leeg gehaald. Van de trilveenvegetatie is op het laatste nippertje nog een klein gedeelte bewaard gebleven. De variëteit *candidissima* is helaas door de werkzaamheden verdwenen. Tot mijn vreugde ontdekte ik in juli 1991 in een ander terrein een nieuwe vindplaats van deze variëteit. In een droog schraalgrasland op keileem bij Anderen werd een exemplaar van de variëteit gevonden. De plant groeit hier temidden van enkele honderden gewone exemplaren van *D. maculata* en enkele *Platanthera bifolia*. Overigens bestaat de vegetatie uit heischraal grasland met o.m. veel *Rhinanthus serotina*, *Agrostis capillaris* en *Gentiana pneumonanthe*. Het is te hopen dat deze plant een langer leven beschoren is.

Een afwijkende *Dactylorhiza praetermissa* ssp. *praetermissa*

In 1987 werd bij Gees een kleine populatie van *Dactylorhiza praetermissa* ssp. *praetermissa* gevonden. De planten groeiden in het talud van een brede sloot in het dal van de Geeserstream. De populatie bestond uit 25 planten, waarvan een enkele afwijkende bloemen had. In plaats van de vrij grote, vrijwel gaafrandige lip, hadden deze planten een kleine zeer sterk drielobbige lip. De lip leek met enige verbeelding op die van *Orchis militaris*, maar dan zonder de vertakking aan de onderzijde.

Helaas zijn de afwijkende planten nooit apart geteld. De totale populatie was in 1988 gegroeid tot 31 planten. De planten met de afwijkende lipvorm waren ook weer present. In 1989 was de populatie een stuk kleiner, namelijk 23 planten. Dit had echter een duidelijke oorzaak: een groot deel van de planten was uitgegraven.... In 1990 werd door een toevallige passant gezien, dat iemand weer aan het uitgraven was. Hij noteerde het kenteken van de auto en gaf dit door aan de plaatselijk politie. Deze stelde zich met mij in verbinding en gezamenlijk gingen we naar de eigenaar van de auto. De persoon in kwestie woonde dicht bij de vindplaats en had een fraaie vijver met veel wilde planten. Na enig zoeken vonden we de bewuste orchideeën, waaronder vijf exemplaren met een

Links een normale lip van *Dactylorhiza praetermissa* ssp. *praetermissa* (naar Reinhard 1990); rechts de afwijkende vorm uit Gees.

afwijkende lip! Deze planten maakten het bewijs, dat de planten uit de bewuste sloot kwamen, waterdicht. Na enig aandringen werd er bekend. Er werd afgesproken dat de planten in september van dat jaar, dus na de bloei, weer uitgegraven en teruggebracht zouden worden naar het oorspronkelijke beekdal. Dit is ook gebeurd. Overigens, de dader heeft uiteindelijk geen bekeuring gehad. Wegens het sterk verbeterde gedrag en het berouw van de dader is de zaak geseponeerd. Er bestaat tegenwoordig een goed contact tussen de dader, die zich als ijverige natuurbeschermer heeft ontpopt, en het Consulentenschap Natuur-, Milieu- en Faunabeheer.

In 1991 werden in totaal 32 planten geteld. De populatie breidt zich dus weer uit. De planten met de afwijkende bloemen waren ook weer present en wel met ongeveer 10 exemplaren. Deze planten worden blijkbaar wel bestoven en kunnen zaad zetten. Het is uiteraard niet bekend, of ook hun nakomelingen afwijkende bloemen hebben. De komende jaren zal de populatie-ontwikkeling verder worden gevolgd.

Literatuur

Buttler, K.P.: Orchideen. Mosaik Verlag, München 1986

Reinhard, H.R.: Kritische Anmerkungen zu einigen *Dactylorhiza*-Arten (Orchidaceae) Europas. Mitt.Bl.Arbeitskr.Heim.Orch.Baden-Württemberg 22 (1) 1990

Hans Dekker, Mortonhof 42, 7908 AP Hoozevee